

Voornes Duin

K.-D.B Dijkstra

Ingeklemd tussen het Botlekgebied, de Maasvlakte en de Deltawerken ligt het mooiste duingebied van Nederland. Anders dan andere duingebieden, die door waterwinning en infiltratie zijn verdroogd, veruigd en vergraven, is Voornes Duin juist van veel Hollandse nijverheid gespaard gebleven. Daaraan dankt het zijn bloem-, water- en libellenrijke karakter. Kenmerkend zijn de vele droogvallende duinvalleien met hun pantserjuffers, heidelibellen en een mysterieuze zuiderling met diepblauwe ogen: de Zuidelijke glazenmaker.

Korte karakteristiek

Voornes Duin strekt zich uit van Oostvoorne tot de Haringvlietdam, een gebied van ongeveer 1.250 hectare. Het breedste (circa anderhalve kilometer) en wellicht fraaiste deel ligt tussen Oostvoorne en Rockanje. Bij de Tenellaplas

(Amersfoort-coördinaten 64,1-435,5) bevindt zich een bezoekerscentrum en een prachtige heemtuin. Het gebied ten noorden hiervan is in beheer bij het Zuidhollandsch Landschap, het zuidelijke deel wordt beheerd door Natuurmonumenten. Het vele vochtige loofbos samen met de bloemrijke duinhellingen, plassen en drassige valleien geven het gebied een uniek kleinschalig en daardoor afwisselend karakter. De twee opvallendste plassen zijn het Breede Water en het Quackjeswater. Beide zijn beroemd om hun watervogelkolonies, maar niet om hun libellen. Aan de zeezijde wordt Voorne half afgeschermd door de Maasvlakte. Velen vrezen dat de aanleg van de Tweede Maasvlakte ervoor zal zorgen dat Voorne zijn dynamische kustkarakter verliest. Voor libellen kan wat minder zilte wind wellicht juist een vooruitgang betekenen.

Foto: K. Veling

De Zuidelijke glazenmaker plant zich vermoedelijk voort in Voornes Duin, maar tot op heden is nog nooit een larvenhuidje gevonden.

Waargenomen soorten libellen na 1990 in de omgeving van de duinen van Voorne met een indicatie van talrijkheid.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Status
Bruine winterjuffer	<i>Sympecma fusca</i>	schaars
Zwervende pantserjuffer	<i>Lestes barbarus</i>	zeer algemeen
Tangpantserjuffer	<i>Lestes dryas</i>	algemeen
Gewone pantserjuffer	<i>Lestes sponsa</i>	vrij schaars
Tengere pantserjuffer	<i>Lestes virens</i>	algemeen
Houtpantserjuffer	<i>Lestes viridis</i>	algemeen
Lantaarntje	<i>Ischnura elegans</i>	algemeen
Tengere grasjuffer	<i>Ischnura pumilio</i>	schaars
Vuurjuffer	<i>Pyrrhosoma nymphula</i>	schaars
Watersnuffel	<i>Enallagma cyathigerum</i>	vrij schaars
Azuurwaterjuffer	<i>Coenagrion puella</i>	algemeen
Variabele waterjuffer	<i>Coenagrion pulchellum</i>	vrij schaars
Grote roodoogjuffer	<i>Erythromma najas</i>	vrij schaars
Kleine roodoogjuffer	<i>Erythromma viridulum</i>	algemeen
Glassnijder	<i>Brachytron pratense</i>	vrij schaars
Zuidelijke glazenmaker	<i>Aeshna affinis</i>	schaars
Blauwe glazenmaker	<i>Aeshna cyanea</i>	algemeen
Paardenbijter	<i>Aeshna mixta</i>	zeer algemeen
Grote keizerlibel	<i>Anax imperator</i>	algemeen
Platbuik	<i>Libellula depressa</i>	schaars
Viervlek	<i>Libellula quadrimaculata</i>	algemeen
Gewone oeverlibel	<i>Orthetrum cancellatum</i>	algemeen
Zwarte heidelibel	<i>Sympetrum danae</i>	algemeen
Geelvlakheidelibel	<i>Sympetrum flaveolum</i>	algemeen
Zwervende heidelibel	<i>Sympetrum fonscolombii</i>	schaars
Bloedrode heidelibel	<i>Sympetrum sanguineum</i>	algemeen
Bruinrode heidelibel	<i>Sympetrum striolatum</i>	zeer algemeen
Steenrode heidelibel	<i>Sympetrum vulgatum</i>	algemeen
Gevlekte witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	schaars
Noordse witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia rubicunda</i>	schaars

Welke libellensoorten, waar en wanneer?

Voornes Duin huisvest een typische libellen-fauna van duinvalleien. Vergeleken met de binnenlandse zandgronden zijn de duinen relatief soortenarm, maar dat wordt gecompenseerd door soms spectaculaire aantallen van enkele kenmerkende soorten (zie tabel).

In de eerste plaats gaat het om soorten van droogvallende duinwateren. Het betreft soorten die bij voorkeur hun eieren leggen op droge plaatsen. De eieren overwinteren en komen in de loop van de winter, als het waterpeil stijgt, onder water te liggen. De larven komen in het voorjaar uit en kunnen zich in het warme, ondiepe water razendsnel ontwikkelen. Dezelfde zomer nog sluipen de dieren uit en is de levenscyclus voltooid. Alleen soorten die door een dergelijke levenswijze zijn aangepast aan het jaarlijks droogvallende karakter van dergelijke wateren, kunnen hier overleven. Met name de pantserjuffers en heidelibellen zijn behept met deze overlevings-kunst. Van hen zijn in het bijzonder de Zwervende pantserjuffer en de Geelvlakheidelibel superspecialist. Sinds de grote invasie van 1994 zijn van de eerste jaarlijks vele honderden individuen te zien op Voorne, waarmee

Foto: K.-D.B. Dijkstra

De Vogelpoel is op Voorne één van de beste plekken om naar libellen te kijken.

zij één van de meest standvastige populaties in ons land vormt. De Geelvlakheidelibel is ook zo'n invasiegast. In sommige jaren is de soort overal in Nederland te zien, in andere jaren worden er nagenoeg geen waarnemingen gedaan. In het laatste geval zijn de duinvalleien van Voorne de aangewezen plek om deze soort te zoeken.

Het bijzondere van Voorne is de aanwezigheid van populaties van alle vijf de Nederlandse soorten pantserjuffers. In verschillende poelen planten de Gewone pantserjuffer, Houtpantserjuffer, Tangpantserjuffer, Tengere pantserjuffer en Zwervende pantserjuffer zich zelfs door elkaar voort. Met name de aanwezigheid van standvastige populaties van Tangpantserjuffer en Tengere pantserjuffer is uniek voor de duinen. Verder is het opvallend dat de Zwervende pantserjuffer doorgaans de talrijkste soort is en de Gewone pantserjuffer de meest schaarse. De Zwervende pantserjuffer en de Geelvlakheidelibel zijn de kensoorten van de biotoop van de Zuidelijke glazenmaker. Deze laatste soort valt op door zijn blauwe ogen en achterlijf met daartussen een groenig borststuk. De kleurverdeling doet denken aan de Grote keizerlibel, maar de Zuidelijke glazenmaker is slechts zo groot als een Paardenbijter en het blauw is nog feller. Met een onmiskenbare lage vlucht patrouilleert het mannetje vlak boven of tussen de vegetatie met Riet, lisdodde of biezen. Sinds de invasie van 1995 wordt de soort vrijwel jaarlijks op Voorne gezien en hoewel voortplanting wordt vermoed, is in Nederland nog nooit een larvenhuidje gevonden. Voornes Duin is de plek om ernaar te zoeken. Juli is voor het zoeken naar de huidjes waarschijnlijk de beste tijd.

In Voornes Duin kan men ook soorten van permanente duinwateren verwachten. Het betreft beschutte, rijk begroeide wateren met soorten als Azuurwaterjuffer, Variabele waterjuffer, Glassnijder en Noordse witsnuitlibel. Ook de Gevlechte witsnuitlibel komt hier van nature voor. Tot de jaren zestig van de vorige eeuw bevond zich een populatie bij het Quackjeswater. Recent zijn er weer enkele waarnemingen gedaan en wellicht slaagt de soort erin zich opnieuw te vestigen. Een recente toevoeging aan de libellenfauna betreft de Bruine winterjuffer, die in 1998 in het duingebied verscheen en zich sindsdien ook op Voorne lijkt te handhaven. De beste tijd om Voornes Duin te bezoeken is waarschijnlijk augustus, wanneer de pantserjuffers volop vliegen en de kans op een ontmoeting met de Zuidelijke glazenmaker het grootst is. Bovendien kan men in deze tijd uitsluitende Bruine winterjuffers verwachten. Tijdens een periode van warm weer met oostenwind in het begin van augustus is de kans op de Zuidelijke glazenmaker het grootst. Een bezoek in de voorzomer heeft ook zijn charme, met de kans op een ontmoeting met een schaarse soort als de Gevlechte witsnuitlibel of de Glassnijder.

Op pad in Voornes Duin

Zoals gezegd is het duingebied gezegend met talloze poelen en valleien, maar de bezoeker kan zich waarschijnlijk het beste richten op het gebied rond het Valleipad, direct ten zuiden van het Breede Water. Dit gebied is voor leden van Natuurmonumenten toegankelijk en is doorsneden met vele paden. De beste plek is waarschijnlijk de Vogelpoel (Amersfoort-coördinaten 62,4-434,5). Deze grote duinvallei is goed te zien vanaf een pad dat naar het zuiden afslaait vanaf het Valleipad. Alle vijf de soorten pantserjuffers planten zich hier voort, evenals de Bruine winterjuffer, Tengere grasjuffer (ook een schaarse soort in de duinen) en Geelplekheidlibel. Hier zijn ook meerdere keren Zuidelijke glazenmakers gezien. Rondom de Vogelpoel bevinden zich nog enkele fraaie plekken zoals de Eerste Zanderij, de Valleipadpoel en de Waterdriebladpoel (Amersfoort-coördinaten respectievelijk 62,6-434,6; 62,4-434,6; 62,5-434,0). Met name de laatste, die zoals de naam aangeeft gedomineerd wordt door Waterdrieblad, is een juweeltje. Op een julidag kunnen hier honderden Tengere

Foto: K. Velling

De Zwervende pantserjuffer is in de meeste jaren de meest algemene pantserjuffer op Voorne.

pantserjuffers uitsluipen. Alle drie de poelen zijn vanaf aangrenzende paden goed te overzien.

Ook elders in Voornes Duin zijn mooie libellenbiotopen te vinden. Langs de Sipkesslag (Zuidhollandsch Landschap, toegankelijk voor leden en kaarthouders, kaarten te verkrijgen bij Bezoekerscentrum Tenellaplas) bevinden zich diverse wateren, waaronder een fraaie langgerekte laagveenachtige plas (Amersfoort-coördinaten 64,3-437,0). Verder zuidelijk, langs de strandopgang tussen Camping Houten Paardjes en Paal 15 bevinden zich ook enkele poelen (Amersfoort-coördinaten 64,2-430,4). De 'Libellenroute' vanaf de parkeerplaats bij de Tenellaplas wordt niet aanbevolen.

Hoe kom ik er?

Automobilisten kunnen hun auto parkeren bij de strandopgangen van Rockanje en bij het Bezoekerscentrum Tenellaplas. Wie voor het openbaar vervoer kiest neemt bus 103 die doordeweeks tweemaal per uur en op zondag eenmaal per uur vertrekt vanaf Spijkenisse metrostation (neem de metro vanuit Rotterdam CS of bus 80 vanaf Schiedam CS). Stap tussen Oostvoorne en Rockanje uit en loop vandaar naar de duinen. Een fiets huren in Oostvoorne of Rockanje heeft weinig zin omdat de meeste duinpaden voor fietsers zijn afgesloten.

*Klaas-Douwe 'KD' Dijkstra
Gortestraat 11
2311 MS Leiden
kddijkstra@hetnet.nl*